

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
OPETTAJANKOULUTUSLAITOS

Opiskelijatutkimuksia

Tämä Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitoksen verkkojulkaisusarja tarjoaa opiskelijoille tilan saada julkisuuteen kirjoituksiaan opinnoissaan kohtaamistaan ilmiöistä. Julkaisut voivat syntyä niin opettajien kuin opiskelijoidenkin aloitteesta ja niiden julkaisemisen kriteerinä on kiinnostavuus ja pyrkimys hakea kirjoittamisen avulla ymmärrystä eri ilmiöistä. Kirjoitukset on hyväksyy julkaistavaksi Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitoksen julkaisutoimikunta.

**PUHEENVUOROJA EVANKELIS-LUTERILAISEN
USKONNON OPETUKSEEN**

Helena Kaikkonen ja Sonja Peltola (toim.)

ESIPUHE

Tämä artikkelikokoelma on syntynyt Jyväskylän yliopiston opettajakoulutuslaitoksen uskonnon kurssilla. Kirjoittajina on 13 toisen vuosikurssin luokanopettajaopiskelijaa. Ryhmämme lähti liikkeelle kysymyksestä ”mitä evankelisluterilainen uskonnon opetus on?” Lähestyimme asiaa keräämällä opiskelijoiden ajatuksia siitä, mistä uskonnon opetus koostuu ja mitä asioita opetuksessa tulee ottaa huomioon. Artikkeleiden perustana ovat opiskelijoiden omat kiinnostuksen kohteet ja heränneet kysymykset. Tavoitteena oli kirjoittaa puheenvuoro evankelis-luterilaiseen uskonnon opetukseen ja samalla syventää omaa ymmärrystä opetettavasta oppiaineesta.

Artikkeleiden tarkoituksena oli lähestyä uskonnon opetusta erilaisista näkökulmista. Lähestymistapojen moninaisuudesta johtuen kunkin artikkelin voi lukea itsenäisenä kannanottona uskonnonopetukseen tietystä näkökulmasta, mutta kuitenkin niin, että artikkelit muodostavat kokonaisuuden yhdessä. Aihevalinnat on tehty kirjoittajien omista intresseistä käsin, mistä seuraa, että osa lukijasta tärkeiltäkin tuntuvista lähestymistavoista on voinut jäädä kokonaan käsittelemättä. Toisaalta esimerkiksi perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita (POPS 2004) lähestytään useammassa artikkelissa vertaillen ja analysoiden. Tämä antaa laajan kuvan siitä, miten POPS:a asiakirjana voidaan tutkia ja tulkita. Onko se ylhäältä annettu ”pyhä kirja”, suuntaa antava teos tai mitä se kertoo vaikkapa opetuskäytänteistä ja oppimiskäsityksistä.

Kokoelman alkuun on koottu artikkeleja, jotka tekevät laajoja katsantoja POPS:iin. Antti Moilanen vertailee kolmen uusimman POPS:n opetukselle asetettamia ehtoja. Hän analysoi POPS:n kautta muutosta arvopohjassa, työtavoissa ja oppisisällöissä. Kirjoittaja ottaa myös kriittisesti kantaa etiikan oppisisältöjen ja käytännön opetuksen kohtaamiseen. Mitä arvoja lapset sisäistävät koulussa? Miten ihmisen toiminnassa tapahtuu todellinen muutos? Toisessa artikkelissa Henri Elonen, Kaisa Kokko ja Pekka Löppönen lähestyvät uskonnon sopimusluonnetta vertaillen vuoden 1952 kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintöä ja 2004 perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita. Tarkastelun kohteena ovat oppisisällöt ja työtavat, joilla oppimiseen tähdätään. Artikkelin kirjoittajat pyrkivät osoittamaan tutkimuksensa avulla sen, kuinka suunnitelmat kuvastavat aikansa yhteiskunnallisia arvostuksia ja sitä kautta heijastavat tiedon sopimuksellisuutta. Mitä tavoitteita opetukselle annetaan? Miten tavoitteet muuttuvat yhteiskunnan muuttuessa? Yhteiskunta elää jatkuvassa muutoksen tilassa ja ihmiset ovat tämän muutoksen aikaansaajia. Heidän sopimansa asiat näyttäytyvät esimerkiksi opetussuunnitelmissa.

Seuraavat artikkelit lähestyvät myös tutkimuskysymystään käyttämällä yhtenä lähteenään POPS:a ja ottavat kantaa kukin omasta näkökulmastaan opetuksen järjestämiseen. Anna-Leena Kajaala ja Anni Nurmela käsittelevät sitä, kuinka lapsen kehitys huomioidaan ja tulisi huomioida uskonnon

opetuksen oppisisällöissä. Minkä ikäinen lapsi kykenee käsittämään Raamatun kertomusten vertauskuvallisen luonteen? Entä pohtimaan eettisiä kysymyksiä? Lähtökohtana kirjoituksessa on James W. Fowlerin uskon kehitysvaiheteorian vertaaminen Jyväskylän ja Tampereen perusopetuksen opetussuunnitelmiin ja erityisesti niiden esittämiin oppisisältöihin. Raamatun näyttäytyminen ev.lut. uskonnon opetuksessa on tarkastelun kohteena Anniina Harisen, Jonne Heikkisen ja Otto Kulhomäen artikkelissa. He tutkivat, sitä, kuinka Raamatun kertomukset käsitellään opetuksessa nyt, kun POPS määrittelee opetuksen tunnustuksettomaksi. Miten Raamatun kertomukset näyttäytyvät oppikirjoissa, POPS:ssa ja käytännön opetustyötä tekevien opettajien ajatusmaailmassa? Miten opettajien oma näkemys Raamatusta vaikuttaa opetukseen ja oppisisältöihin? Tunnustuksellisuuden muutokseen vielä tarkemmin keskittyy Kukka Keinäsen, Sonja Peltolan ja Veera Venäläisen yhteistyönä kirjoittama artikkeli. Heidän pääpainotuksensa on eettisten kysymysten käsitteleminen tunnustuksettomassa opetuksessa, käytännön esimerkkeinä kristillisen etiikan opetus ja globaali etiikan mahdollisuudet. Huomio kiinnittyy myös opettajan rooliin opetussuunnitelmien tulkitsijana. Artikkelin ottaa kantaa opetuksen käytännön toteutukseen ja siinä pohditaan, miten etiikkaa voisi lähestyä opetuksessa.

Helena Kaikkosen ja Antti Moilasan artikkeli lähestyy uskontoa ilmiönä uskontotieteen ja uskontofilosofian näkökulmista. Artikkelin ensimmäisessä osassa Helena Kaikkonen määrittelee uskontotieteen näkökulmasta uskonnon käsitettä ja esittelee uskontotieteen osa-alueita. Mitä ongelmia uskontotieteelliset lähestymistavat ovat kohdanneet määrittellessään uskontoa? Miten uskontoa voidaan lähestyä ilmiönä? Artikkelin toisessa osassa Antti Moilanen lähestyy uskontofilosofian perusteita ja uskonnon ymmärtämistä uskontofilosofian näkökulmasta. Hänen kirjoituksessaan pohditaan esimerkiksi sitä, mitä maailma on, miten uskonnollinen ajattelu maailman luonteesta poikkeaa luonnontieteellisestä maailmankuvasta ja miten uskonnollista tietoa arvioidaan. Artikkeleissa ei pyritä antamaan käytännön vinkkejä opetustyöhön, vaan lähtökohtana on opettajan oman ymmärryksen syventäminen. Perusteena lähestymistavoille voidaan nähdä se, että opettajan on hyvä tiedostaa, miten ymmärrys uskonnosta vaikuttaa aiheiden valintaan ja käsittelytapaan.

Olemme saaneet uutta ajateltavaa artikkeleita kirjoittaessamme ja toisten kirjoituksia lukiessamme. Toivomme, että artikkelikokoelma antaisi myös muille lukijoille uusia näkökulmia uskonnon opetukseen ja ymmärrystä siihen vaikuttavista tekijöistä.

Helena Kaikkonen ja Sonja Peltola

SISÄLLYS

ESIPUHE	1
Helena Kaikkonen ja Sonja Peltola	
PERUSOPETUKSEN OPETUSSUUNNITELMAN PERUSTEET 1985, 1994 JA 2004 EV. LUT. USKONNON OPETUKSEN LÄHTÖKOHTANA.....	5
Antti Moilanen	
USKONNOLLISESTA VAKAUMUKSESTA USKONNOLLISEEN YLEISSIVISTYKSEEN? -VUOSIEN 1952 JA 2004 OPETUSSUUNNITELMIEN VERTAILUA.....	6
Kaisa Kokko, Henri Elonen ja Pekka Löppönen	
LAPSEN AJATTELUN KEHITYKSEN HUOMIOIMINEN USKONNONOPETUKSESSA LUOKILLA 1-6.....	6
Anna-Leena Kajaala ja Anni Nurmela	
KUINKA RAAMATTU NÄYTTÄYTY EVANKELISLUTERILAISESSA USKONNON OPETUKSESSA.....	31
Anniina Harinen, Jonne Heikkinen ja Otto Kulhomäki	
ONGELMAKOHTIA EVANKELISLUTERILAISEN USKONNON OPETUKSEN LUONTEESSA - TUNNUSTUKSELLISUUS JA EETTISET KYSYMYKSET	43
Kukka Keinänen, Sonja Peltola ja Veera Venäläinen	
USKONTOTIETEEN JA USKONTOFILOSOFIAN NÄKÖKULMIA USKONNON YMMÄRTÄMISEEN	61
Helena Kaikkonen ja Antti Moilanen	

**PERUSOPETUKSEN OPETUSSUUNNITELMAN
PERUSTEET 1985, 1994 JA 2004 EV. LUT. USKONNON
OPETUKSEN LÄHTÖKOHTANA**

Antti Moilanen

TIIVISTELMÄ

Käsittelen artikkelissani perusopetuksen/peruskoulun opetussuunnitelman perusteiden (POPS) 1985, 1994 ja 2004 arvopohjia, oppisisältöjä ja työmuotoja. Etiikan opetusta tarkastelen laajemmasta perspektiivistä luvussa 3.4.1. Artikkelin tarkoituksena on selventää opetuksen rajoitteita ja mahdollisuuksia kolmen POPS:n pohjalta.

Asiasanat: uskonnon opetus, opetussuunnitelman perusteet

Johdanto

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004:n mukaan perusopetuksen järjestämisen ehdot ja määritteet ovat perusopetuslaki ja -asetus, valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta, esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, opetuksen järjestäjän hyväksymä opetussuunnitelma sekä opetussuunnitelmaan perustuva perusopetuksen 9§:n mukainen vuosittainen suunnitelma. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet ei ole malli opetussuunnitelmalle, vaan pikemminkin asiakirja, jota hyödyntämällä laaditaan varsinainen kuntakohtainen opetussuunnitelma.

Käsittelen tässä kirjoituksessa peruskoulun/perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita vuosilta 1985, 1994, 2004. (Vuonna 1985 ja 1994 peruskoulun opetussuunnitelman perusteet ja vuonna 2004 perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet.) Pysin vertailemaan POPS:ien arvoperustoja, oppimiskäsityksiä, painotettuja työtapoja sekä evankelis-luterilaisen uskonnon opetuksen oppisisältöjä. Jätän kokonaan huomiotta mahdolliset selitykset eroavuuksille. On kuitenkin syytä huomioida, että peruskoulun opetussuunnitelmien perusteet pyrkivät ottamaan kantaa ajankohtaisiin aiheisiin ja ongelmiin; oppimiskäsitykset, yhteiskunnan rakenteelliset ja kulttuuriset muutokset sekä yleinen ajan luonne heijastuvat opetussuunnitelman painotuksissa.

Arvoperustat

Vuoden 1985 POPS:n opetuksen tavoitteet korostavat yhteiskunnan jatkuvuuden ja yhtenäisyyden merkitystä. *Tavoitteiden valinnassa on pohjimmiltaan kysymys arvoista ja arvostuksista (POPS 1986, 10).*

Niiden määrittelyssä on pyritty löytämään kulttuuripiirimme yleispätevät arvot, joista vallitsee laaja yksimielisyys. [---] Kansallinen yhtenäisyys ja yhteistyö edellyttävät yhteisiä arvoja ja normeja. [---] Yksi koulutuksen tärkeimmistä tehtävistä on yhteiskunnan perustoimintojen jatkuvuuden turvaaminen (POPS 1985, 10-11.)

Opetussuunnitelman perusteiden mukaan oppilas tulisi kasvattaa arvostamaan suomalaisuutta ja kulttuurimme erityispiirteitä.

Oppilaan tulisi kasvaa tuntemaan vastuuta näiden arvojen säilyttämisestä ja kehittämisestä sekä kansakunnan ja sen väestö- ja kieliryhmien yhteenkuuluvuuden tunteen vahvistumisesta (POPS 1985, 12-13).

POPS 1985 sisältää myös elinympäristöä ja luonnonsuojelua, kansainvälistä yhteistyötä ja rauhaa sekä sukupuolten välistä tasa-arvoa koskevia kannanottoja.

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994 asettaa omaksi tehtäväkseen uudistaa koulun toiminnan perusteita niin, että ne sopisivat nopeampaan muutokseen joutuneeseen yhteiskuntaan. Kansallinen ja yhteisöllinen painotus on hylätty, tilalla on yksilö persoonallisine vaatimuksineen. Tekstin tasolla voidaan puhua paradigman muutoksesta. Uuden POPS:n arvoperustassa puhutaan kestävästä kehityksestä, monikulttuurisuudesta ja yhteiskunnallisista muutoksista. Moraalikysymykset ovat tulleet yksilöllisiksi.

Oppivelvollisuuskoulun tulee välittää opetus- ja kasvatustyössään niitä arvoja, jotka edistävät niin yksilöllisyyden vahvistamista kuin yhteiskunnankin säilymistä ja kehittämistä. [---] Nykyinen maailmantilanne edellyttää kuitenkin myös syvällistä pohdintaa muun muassa kestäväin kehityksen näkökulmasta, toisaalta ihmisen ja luonnon, toisaalta ihmisen ja koko kulttuuriympäristön suhteen. Kansallisen kulttuuriperinteen vaaliminen sekä kansainvälisyyteen liittyvä monikulttuurisuus merkitsevät uudenlaista identiteetin selkeyttämistä (POPS 1994, 9.)

Peruskoulun tehtävä on tarjota oppilaalle sivistystä.

Sen tehtävänä on edistää oppilaittensa persoonallisuuden kaikinpuolista kehittymistä, tukea jatko-opintojen ja ammatinvalinnan kannalta tarpeellisten valmiuksien saavuttamista sekä luoda edellytykset suotuisalle sosiaaliselle kasvulle ja yhteistyössä toimimiselle ottamalla huomioon oppilaiden yksilölliset erot (POPS 1994, 11.)

Uusi 2004 vuoden Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet on opetuksen järjestämisen lähtökohtia koskevan kuvauksen perusteella tulkinnallisesti hankala. Esimerkiksi perusopetuksen arvopohjaa kuvataan seuraavasti: perusopetuksen arvopohjana ovat ihmisoikeudet, demokratia, tasa-arvo, luonnon monimuotoisuuden ja ympäristön elinkelpoisuuden säilyttäminen sekä yksilön oikeuksien ja vapauksien kunnioittaminen (POPS 2004, 14). Yksittäinen käsite ilman sen merkitystä tarkentavaa kehyslauseiden joukkoa on merkitykseltään erittäin laaja ja toisaalta ontto. Aikaisempien opetussuunnitelman perusteiden tavoin arvopohjaa ei ole juuri tarkennettu ja määritelty laajemmin. POPS 2004 toteaa kuitenkin, että *perusopetuksen paikallisessa opetussuunnitelmassa tulee tarkentaa opetuksen perustana olevia arvoja* (POPS 2004, 14). Painotukset kohdistuvat yksilöiden väliseen tasa-arvoon, suvaitsevaisuuteen, kulttuurien väliseen ymmärrykseen ja kansallisiin vähemmistöihin. Perusopetuksen tehtäväksi nähdään edelleen yhteiskunnan jatkuvuuden varmistaminen ja kulttuuriperinnön välittäminen, mutta uutena asiana katsotaan tarpeelliseksi myös kehittää kriittistä arviointikykyä sekä luoda uutta kulttuuria ja toimintatapoja.

Opetuksessa käytettävät työtavat

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1985 sallii opettajan valita vapaasti työtavat ja opetusmenetelmät kuntakohtaisen opetussuunnitelman pohjalta.

Opetuksessa tulisi kuitenkin käyttää

erilaisia työtapoja ja monipuolisia koulun toimintamuotoja. [---] Opetusta suunniteltaessa tulisikin tavoitteista lähtien ensin valita toimintamuotoja vasta sen jälkeen yksityiskohtaisemmat sisällöt sekä päättää opetustilanteeseen parhaiten soveltuvista työtavoista (POPS 1985, 60-61.)

Opetuksen toimintamuodot liittyvät oleellisesti opetuksen tarkoitukseen, arvopohjaan ja oppisisältöihin. POPS 1985 ei sisällä erillistä työtapojen tarkempaa kuvausta. Eri oppiaineissa käsiteltävän tiedon määrää ei ole POPS:n mukaan tarkoituksenmukaista rajata. *Tämän johdosta opettajan tai opettajien yhteissuunnittelun avulla tapahtuva oppiaineiden valinta on varsin tärkeä oppimäärän toteutuksen kannalta. Lopullinen tavoitteiden tulkinta tapahtuu aina koulussa (POPS, 1985, 59.)* Tämän tulisi taata rauhallinen työtahti.

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994 ei sisällä erillisiä työtapoihin liittyviä uudistuksia. On kuitenkin huomattava, että opiskeluvalmiudet -otsakkeen alle on tiivistetty oppilaan työskentelyyn liittyviä määrittelyjä. Peruskouluopiskelun tulisi nimittäin kehittää oppilaan opiskeluvalmiuksia.

Peruskoulun opetus- ja kasvatustyön pohjana on myönteinen ihmiskäsitys, jonka lähtökohdانا on utelias, oppimishaluinen ja aktiivinen lapsi ja nuori. [---] Opettajan rooli tietolähteenä vähenee, mutta hänen merkityksensä oppilaan ohjaajana, tukijana ja kannustajana kasvaa entisestään. Opetuksen suunnittelussa tähdätään siihen, että oppilaalla on mahdollisuus suunnata opiskeluaan oman kiinnostuksensa ja aktiivisuutensa mukaisesti. [---] Menestyksellinen oppiminen edellyttää myös luovaa ajattelua, ongelmanratkaisukykyä, ryhmässä työskentelyn taitoa ja taitoa ilmaista ajatuksiansa selkeästi (POPS, 1994, 12.)

Vuoden 2004 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet sisältää erillisen kohdan työtapojen valinnasta kunnalliseen opetussuunnitelmaan. Opetuksessa tulee käyttää oppiaineelle ominaisia menetelmiä ja monipuolisia työtapoja, joiden avulla tuetaan ja ohjataan oppilaan oppimista. *Työtapojen tehtävänä on kehittää oppimisen, ajattelun ja ongelmanratkaisun taitoja, työskentelytaitoja ja sosiaalisia taitoja sekä aktiivista osallistumista. [---] Oppilaiden erilaiset oppimistyyli [..] tulee ottaa huomioon (POPS 2004, 19).* Opetussuunnitelman mukaan opettajan tulisi pystyä valitsemaan tarkoituksenmukainen metodi kutakin erilaista oppiainetta ja oppitilannetta varten. Työtapojen valinnan perusteita ovat, että ne

virittävät halun oppia, ottavat huomioon oppimisen prosessuaalisen ja tavoitteellisen luonteet, aktivoivat työskentelemään tavoitteellisesti, edistävät jäsentyneen tietorakenteen muodostumista sekä taitojen oppimista ja niissä

harjaantumista, kehittävät tiedon hankkimisen, soveltamisen ja arvioimisen taitoja, tukevat oppilaiden keskinäisessä vuorovaikutuksessa tapahtuvaa oppimista, edistävät sosiaalista joustavuutta, kykyä toimia rakentavassa yhteistyössä sekä vastuun kantamista toisista, kehittävät valmiuksia ottaa vastuuta omasta oppimisesta, arvioida sitä sekä hankkia palautetta oman toiminnan reflektointia varten, auttavat oppilasta tiedostamaan omaa oppimistaan sekä mahdollisuuksiaan vaikuttaa siihen ja kehittävät oppilaan oppimisstrategioita ja taitoja soveltaa niitä uusissa tilanteissa (POPS 2004, 19).

Oppisisällöt ja uskonnon opetuksen tavoitteet

Uskonto laajempänä ilmiönä

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1985:n mukaan evankelis-luterilaisen uskonnon opetuksen yhtenä tavoitteena on tutustuttaa oppilaat muiden kristillisten yhteisöjen uskonnolliseen elämään ekumeenisessa hengessä, antaa tietoa ei-kristillisistä uskonnoista ja ohjata kunnioittamaan toisten ihmisten uskonnollisia vakaumuksia ja antaa oppilaille kokonaiskuva oman kirkkonsa tehtävästä nyky-yhteiskunnassa (POPS 1985, 113). POPS asettaa ala-luokkien evankelis-luterilaisen uskonnon opetuksen ensisijaiseksi tehtäväksi oppilaan omaan kirkkokuntaan ja toissijaisesti muihin kristillisiin kirkkoihin perehtymisen. Kuudennella vuosiluokalla on tarkoitus käsitellä kristinuskoa eri maanosissa. Aiempiin luokkatasoihin liittyy oppisisältöjä, jotka sivuavat kristillisten kirkkojen moninaisuutta. Ei-kristillisiin uskontoihin perehtyminen on ajoitettu POPS:ssa seitsemännelle luokalle. Opetussuunnitelman perusteet näkee opetuksen ensisijaisena tehtävänä kasvattaa oppilas luterilaiseen ajatteluun (ks. opetussuunnitelman perusteiden muuttuvat arvopohjat). Vertailevan uskontojen tutkiminen on varmistettu alaluokilla vain kuudennen luokan oppisisällöissä.

Uusimman opetussuunnitelman perusteiden mukaan kaikkien uskontokuntien uskonnon opetuksen yleisenä tavoitteena on mm. perehdyttää omaan uskontoon, auttaa ymmärtämään uskontojen kulttuurista ja inhimillistä merkitystä ja tutustuttaa muihin uskontoihin (POPS 2004, 204). Yleiset tavoitteet koskevat koko peruskoulussa tapahtuvaa uskonnon opetusta. Vuosiluokilla 1-5 keskeisinä laajempaan uskonnollisuuteen liittyvinä sisältöinä mainitaan oppilaiden kohtaamat uskonnot ja kirkot Suomessa ja maailmalla ja juutalaisuuden, kristinuskon ja islamin yhteisiä piirteitä (POPS 2004, 206). Hyvä osaaminen edellyttää, että oppilas

ymmärtää uskonnollisen kielenkäytön luonnetta, tunnistaa uskonnollisia symboleja, käsitteitä ja kielikuvia, näkee uskonnon vaikutuksia omassa elämässään ja lähiympäristössään, hahmottaa alustavasti uskon ja tiedon perusluonnetta ja osaa tarkastella itselleen läheisiä elämänkysymyksiä (POPS 2004, 206).

Alaluokkien evankelis-luterilaisen uskonnon opetuksen tavoitteet ja sisällöt eivät sisällä mainintaa uskonnon olemukseen sinänsä perehtymisestä lukuun ottamatta tavoitetta *oppii [...] ymmärtämään pyhän ulottuvuuden ja näkemään uskonnon vaikutuksen omassa ja muiden elämässä* (POPS 2004, 204). Tavoite ei koske evankelis-luterilaisen tai kristinuskon vaan yleisen uskonnon tai uskonnon sinänsä vaikutuksia elämässämme. Opetussuunnitelman perusteiden mukaan alaluokkien uskonnon opetuksen tulisi käsitellä lähes pelkästään evankelis-luterilaista, kristillistä ja kristillisyyteen läheisesti liittyvää (islamilaista ja juutalaista) uskonnon harjoittamista. Uskonnon opetuksen muuttuminen ei-tunnustukselliseksi ei ole vaikuttanut juuri alaluokkien yleiseen uskonnollisuuteen liittyviin oppisisältöihin. Sanamuodot ovat vaihtuneet, mutta olennaisimmat sisällöt ovat kulkeneet jopa samojen otsakkeiden alla vanhemmista opetussuunnitelman perusteista.

Luterilainen kirkko

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004:n mukaan evankelis-luterilaisen uskonnon opetuksen tavoitteena on tutustuttaa oppilas luterilaiseen kirkkoon ja sen toimintaan. Kirkkoon liittyvinä keskeisinä sisältöinä mainitaan

seurakunta oppilaan elämässä, kirkko- ja kalenterivuoden juhlia ja niihin liittyviä kristillisiä sisältöjä ja tapoja, »luterilaisen kirkon käsitys jumalasta, armosta, pelastuksesta ja Raamatusta, seurakunnan keskeisiä toimintoja, kuten jumalanpalvelus, kirkolliset toimitukset, diakonia sekä toiminta seurakunnan jäsenenä ja kristilliset symbolit kirkossa ja oppilaan ympäristössä, kirkkotaide sekä virsiä ja muita hengellisiä lauluja (POPS 2004, 205).

Kuvaus hyvästä osaamisesta 5. luokan päätyessä edellyttää, että oppilas *tuntee evankelis-luterilaisen kirkon peruspiirteet ja oman alueensa seurakunnan*. Yläluokkien uskonnon opetuksen keskeiset sisällöt käsittelevät kristillisiä ja ei-kristillisiä uskontoja.

Raamatun kertomukset

Evankelis-luterilaisessa uskonnon opetuksessa Raamattuun tutustumisen tavoite on vuoden 1985 opetussuunnitelman perusteissa antaa virikkeitä oppilaan henkilökohtaisen vakaumuksen muodostamiseen. Raamattu esitellään oppilaille alustavasti toisella vuosiluokalla: erotetaan uusi ja vanha testamentti ja ymmärretään, että Raamattu on kristillisen elämän ja uskon peruskirja, jota on käsiteltävä kunnioittavasti (POPS 1985, 114). Kolmannella vuosiluokalla käsitellään Vanhan testamentin kertomuksia, patriarkkakertomukset, Joosef ja erämaavaellus sekä lisäksi keskeisiä henkilöahmoja kuten Samuel, Daavid ja Salomo. Erikseen mainitaan Paimenpsalmi esimerkkinä Jeesuksen tavasta lukea Raamattua. Neljännen vuosiluokan sisällöissä mainitaan Jeesuksen elämäkerta Uudesta testamentista. Viidennen luokan oppilaat käsittelevät Jeesuksen opetuksia Jumalan valtakunnasta ja Apostolien tekoja. Kuudennella luokalla tutustutaan Jeesuksen Vuorisaarnaan.

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994 mukaan evankelis-luterilaisessa uskonnon opetuksessa käsitellään Raamatusta *sen keskeinen sisältö*. Tarkempia määrittelyjä ei ole annettu.

Vuoden 2004 opetussuunnitelman perusteiden mukaan Raamattuun perehdytään *inhimillisenä ja pyhänä kirjakokoelmana*. Keskeisiä sisältöjä ovat luokilla 1-5 alku- ja patriarkkakertomukset, juutalaisten historiaa otsikolla *Egyptistä Luvattuun maahan* sekä *Jeesuksen elämä ja opetukset*. Luokilla 6-9 tarkastellaan Vanhaa testamenttia *Israelin kansan vaiheiden ja uskon ilmentäjänä* ja *juutalaisuuden, kristinuskon ja islamin näkökulmasta*. Uutta testamenttia lähestytään *Jeesuksen opetusten ja kristinuskon synnyn ilmentäjänä*. Raamatun synty ja tulkinta sekä vaikutukset kulttuuriin ovat myös keskeisinä sisältöinä. Arvosanaan 8 vaaditaan yhdeksännen luokan lopulla, että *oppilas tuntee Raamatun keskeisen sisällön*.

Etiikka ja elämä

Vuoden 1985 peruskoulun opetussuunnitelman perusteet on vahvasti kristillisesti painottunut. Evankelis-luterilaisen uskonnon opetuksen tavoitteena on *kasvattaa rakkauteen kaikkia lähimmäisiä ja kansoja kohtaan ja kasvattaa oppilaita ihmisarvoon ja elämän kunnioittamiseen* (POPS 1985, 113). Etiikkaan liittyvinä oppisisältöinä mainitaan ensimmäisellä luokalla hyvän ja pahan todellisuuden alustava käsittely lasten kokemuksen pohjalta, toisella luokalla kymmenen käskyä, tarkoituksena nähdä ne Jumalan lakina, kuudennella luokalla kristittyinä elämiseen tutustuminen, tarkoittaen Vuorisaarnan opetuksia ja kristillistä rauhankasvatusta. Lopulta yhdeksännellä luokalla käsitellään yksilöllistä ja yhteisöllistä etiikkaa tarkoituksena saattaa oppilas etsimään eettisiin ongelmiin vastauksia Vuorisaarnan pohjalta.

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994:n mukaan uskonnon opetuksen yleistavoitteiden mukaan oppilas saavuttaa uskonnollisen ja katsomuksellisen yleissivistyksen *kehittämällä eettisesti vastuullista elämänasennetta, jotta hän oppii ymmärtämään tekojensa seuraukset, kykenee tekemään henkilökohtaisia arvovalintoja ja vaikuttamaan yhteiskunnassa tehtäviin ratkaisuihin* (POPS 1994, 89). Alaluokkia koskevat evankelis-luterilaisen uskonnon opetukseen ei lukeudu välttämättä erillisiä, etiikkaa koskevia sisältöjä. Yläluokilla yhtenä oppisisältönä on *eettinen pohdinta*.

Uusimmassa opetussuunnitelman perusteissa etiikan oppisisällöt ovat seuraavat:

ihmisen arvo erityisesti luomisen näkökulmasta, kultainen sääntö, rakkauden kaksoiskäsky ja kymmenen käskyä, yhdessä elämisen kysymykset ja oikeudenmukaisuus, minun juureni; perheen ja suvun arvoja ja perinteitä, toisen ihmisen ja luonnon kunnioitus, valintojen tekeminen ja vastuullisuus ja suvaitsevaisuus, alustava tutustuminen niihin kirkkoihin, uskontoihin ja vähemmistöihin, jotka liittyvät oppilaiden elämään (POPS 2004, 205).

Sisältöjen opetuksen tavoitteena on, että oppilas oppii eettisten asioiden pohdintaa, omien tunteiden ja kokemusten jakamista sekä kristillisen etiikan

soveltamista (POPS 2004, 205). On huomattava erityisesti, että opetuksen tavoitteena on kristillisen etiikan soveltamisen oppiminen. Opetussuunnitelman perusteissa käsitellään erikseen humanistista ja kristillistä etiikkaa. Humanistinen etiikka korostaa ihmisen omaa kykyä luoda arvoja. Kristillinen etiikka perustuu viime kädessä Jumalan ilmoitukseen. Myös uudessa opetussuunnitelman perusteissa on oppilaiden elämäkokemuksia koskevia oppisisältöjä, *oppilaiden kokemuksista nousevia elämään ja kuolemaan liittyviä asioita ja Jumala isänä ja luojana, Herran siunaus sekä Jeesuksen opetukset Jumalan huolenpidosta* (POPS 2004, 205). Edellisen tunnemme vanhoista opetussuunnitelman perusteista intensiivisen tunnustuksellisuuden kruununa. Ei-tunnustuksellisessa opetuksessa aihetta tulisi käsitellä kuitenkin kulttuurisesta näkökulmasta. Tässä saatamme nähdä ongelman. Hyvän osaamisen määritelmä vaatii, että oppilas *kykenee eettiseen pohdintaan ja tunnistaa moraaliseen päätöksentekoon vaikuttavia tekijöitä ja ottaa niitä huomioon omassa elämässään* (POPS 2004, 206).

Vuosiluokkien 6-9 evankelisluterilaisen uskonnon opetuksen tavoitteena on, että oppilas

tuntee eettisen ajattelun peruskäsitteitä ja kristillisen etiikan perusteita sekä osaa soveltaa näitä eettiseen pohdintaansa ja toimintaansa. Keskeisinä sisältöinä etiikassa ovat eettisten normien, periaatteiden ja arvojen tunnistaminen, pohtiminen ja soveltaminen, kristillinen ihmiskäsitys ja toisen asemaan asettuminen, ihminen oman elämänsä, yhteiskunnan ja ympäristön muokkaajana ja kristillisen etiikan peruspainotukset kuten profeettojen sanoma, Jeesuksen Vuorisarna ja vertaukset (POPS 2004, 207–208.)

Kouluarvosana 8 edellyttää, että oppilas osaa toimia eettisesti vastuullisella tavalla: *kykenee vastuulliseen eettiseen pohdintaan ja tunnistaa omien valintojensa ja tekojensa seurauksia* (POPS 2004, 208).

Työmenetelmien ja oppisisältöjen kohtaaminen

Tarkoituksenmukaisessa uskonnon opetuksessa opetussisältö tulisi pedagogisoida oppilaan kannalta mielekkäällä tavalla. Uusi opetussuunnitelman perusteet vaatii selkeästi, että opetuksen sisältö pitäisi käsitellä autenttiseen oppimiseen (oppimisen tarkoituksena on käyttökelpoinen ja sovellettava tieto) tähtäävin työmenetelmin. Uskontojen opetuksen sisällöt käsittävät aiheita, joiden luonne ja ominaislaatu vaativat erityisiä käsittelytapoja. Etiikka, harvat yleisuskonnolliset sisällöt, konkreettinen evankelis-luterilaiseen kirkkoon tutustuminen ja oppilaiden omista kokemuksista nousevat kysymykset vaativat huolellista opetusmetodin arviointia. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004 kuitenkin asettaa selviä rajoitteita työmuotojen valinnalle. Opetuksen tulisi olla tavoitteellista ja osallistavaa, tiedonhankinnan ja vuorovaikutuksen taitoja kehittävää sekä monella eri tapaa oppilaslähtöistä. Vaikkei ole millään tavalla

yksiselitteistä, kuinka opetussuunnitelmaa pitäisi tulkita ja minkäläisten opetusmuodon katsotaan vastaavan sen tavoitteita, opettajan opetuksellisesta orientaatiosta voidaan tehdä havaintoja ja päätelmiä. Jokainen erityistapaus, opetuksen työtapojen ja opetussuunnitelman vastaavuus, on arvioitava erikseen. Opetussuunnitelman ja opetussuunnitelman perusteiden pitäisi joka tapauksessa vaikuttaa opettajan tapaan opettaa. Tulkintaa opetussuunnitelmasta, mikäli se on rehellinen ja älyllinen, ei auta kyseenalaistaa liian pitkälle. Ei ole olemassa lopullisia kriteereitä arvioida opetuksen laatua. Pyrkimys mielenkiintoiseen ja oppilaita motivoivaan uskonnon opetukseen on vaikea haaste, jonka ottaminen on opetussuunnitelman perusteiden myös ja paikallinen opetussuunnitelman mukaan pakko ottaa.

Voiko arvoja opettaa?

Kuinka opetussuunnitelman perusteiden normatiiviseen etiikan oppisisältöihin tulisi suhtautua? Vanhat POPS:t sisältävät vahvoja normatiivisia sosialisatiotavoitteita. Uudessa opetussuunnitelman perusteissa tavoitteet ovat monnitulkinnallisia ja heikompia. On kuitenkin oleellista miettiä, mikä on etiikan sosialisatioon tähtäävien tavoitteiden mieli.

Eettiset käsitteet ovat nominaalisia eli käytännöllisiä konstruktioita ihmisen käytöksestä ja toiminnasta. Ne eivät viittaa mihinkään reaalisesti olevaan. Moraalia ja arvoja ei sinänsä ole olemassa. Niiden olemassaolo rajoittuu etiikan kirjallisuuteen ja keskusteluun.

Arvostaminen - nähtiin se sitten moraaliseksi, objektiivisten arvomerkitysten ymmärtämiseksi toiminnassa, tai ruumiilliseksi mielihyvän haluamiseksi - on todellista vain toiminnan ja ajattelun sisäisyydessä. Kielellisesti viestityt arvostelmat eivät ole aitoja moraalilauseita, mikäli lausuja ei ole sisäistänyt lauseen merkitystä. Yksi moraalilauseen tärkeä kriteeri on, että kaksi vastakkaista moraalilauseetta johtaa käytännölliseen ristiriitaan. Mikään, joka ei ole sisäistetty, ei johda oikeaan ristiriitaan. Koulussa opitaan sisäisesti arvostamaan ensisijaisesti asioita, joita ei olla kykeneviä käytännöllisesti ajattelemaan; sitä, mikä liikuttaa ympäröivää maailmaa, on siinä ilmeistä, miellyttävää ja haluttua. Koulussa lapset oppivat autenttisten tunteidensa syrjään sysäämistä, korviketavoitteiden arvostusta, surkuttelua (poliittisten ja sosiaalisia toimintamalleja koskevien mielipiteiden esittämisen ilman, että tarkoituksena olisi tehdä jotain käytännössä) ja aidosti toisen tai vieraan halveksumista. Voidaan sanoa, että nämä ovat koulun arvoja. Opetussuunnitelmien eettiset perusteet ovat tyhjää, koska niillä ei ole merkitystä inhimillisen maailmamme ytimessä.

Ihmisen toiminta ei tule ikinä eikä koskaan muuttumaan oleellisesti, ellei hän ensiksi ymmärrä itseään ja toivomansa muutoksen merkitystä omassa itsessään. Sisäinen ymmärrys johtaa (johdonmukaiseen) ulkoiseen muutokseen, ei koskaan toisinpäin. Opetussuunnitelmien arvokasvatuksen tavoitteet voidaan omaksua opetuksen ensisijaisesti kielellisellä tasolla. Erilaisista arvostuksen tavoista voidaan keskustella, mikä onkin ainoa käytännöllisesti

relevantti etiikan opetuksen sisältö; puhumisen erotamme sisäistämisestä ja ymmärtämisestä. Esimerkiksi ympäristökasvatukseen liittyvät oppilaan toiminnan muuttamisen tavoitteet ovat tyhjää niin kauan kuin opettajat ja oppilaat tulevat kouluun autoilla, pitävät mukana mukanaan matkapuhelimia ja kun opetuksessa käytetään tietokoneita. Tämä ei poissulje ympäristön tilan loputonta ja tyhjänpäiväistä jaaritteluanalyysia mahdollisena opetuksen muotona.

LÄHTEET

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet, 1994. Helsinki: Opetushallitus, 1994

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet, 1985. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 1985

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, 2004. Helsinki: Opetushallitus, 2004

**USKONNOLLISESTA VAKAUMUKSESTA
USKONNOLLISEEN YLEISSIVISTYKSEEN? -VUOSIEN
1952 JA 2004 OPETUSSUUNNITELMIEN VERTAILUA**

Henri Elonon, Kaisa Kokko ja Pekka Löppönen

TIIVISTELMÄ

Vertailemme vuosien 1952 ja 2004 valtakunnallisten opetussuunnitelmien uskonnon osuutta. Tärkeimpiä teemoja vertailussa ovat tavoitteet, oppisisällöt ja menetelmät sekä opetuksen muutos tunnustuksellisesta tunnustuksettomaksi. Pädymme tulokseen, että tavoitteet ovat muuttuneet suuresti. Vuoden 1952 opetussuunnitelmakomitean mietinnössä (KM 1952) uskonnon opetus keskittyy välittämään uskonnollisia arvoja, kun taas vuoden 2004 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (POPS 2004) tavoite on uskonnollisen yleissivistyksen luominen. Oppisisältöjen osalta opetussuunnitelmat ovat melko samanlaisia. Uskonnon opetuksen työtapoihin vuoden 1952 KM antaa selkeitä ohjeita, kun taas 2004 POPS ei sano niistä suoraan mitään.

Asiasanat: uskonnon opetus, opetussuunnitelmat

Johdanto

Pohtiessamme, mistä näkökulmasta lähtisimme tutkimaan uskonnonopetusta, kiinnostuimme uskonnonopetuksen sopimuksellisesta luonteesta. Sopimuksellisuudella tarkoitimme sitä, että arvot ovat aina sidoksissa kulttuuriin ja ne muuttuvat kun kulttuuri muuttuu. Toisin sanoen me ihmiset neuvottelemme ja teemme sopimuksia koko ajan siitä, mitä arvostamme enemmän ja mitä vähemmän. Opetussuunnitelmat kertovat siitä, minkälaisia lapsia haluamme kasvattaa. Niissä tapahtuneet muutokset kertovat osaltaan muutoksista yhteiskunnassamme ja asioissa, joita arvostamme.

Opetussuunnitelmien sopimuksellisen luonteen vuoksi lähdimme vertailemaan vuoden 1952 kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintöä ja vuonna 2004 ilmestynyttä peruskoulun opetussuunnitelman perusteita. Arvioimme, että viisikymmentä vuotta on tarpeeksi pitkä aikaväli sille, että kulttuurissa tapahtuu havaittavia muutoksia. Keskityimme vertailemaan ja tutkimaan kirjallisia opetussuunnitelmia, emmekä ottaneet huomioon sitä, mitä uskonnon opetus käytännössä on.

Keskeisiksi teemoiksi nostimme opetussuunnitelmien tavoitteiden, oppisisältöjen ja menetelmien vertailun sekä opetuksen muutoksen tunnustuksellisesta tunnustuksettomaksi. Artikkelissamme esittelemme ensin kummatkin opetussuunnitelmat ja vertailemme niitä sitten edellä mainittujen teemojen puitteissa. Lopuksi yritämme kerätä tutkimuksen teon aikana heränneitä ajatuksia.

Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö 2: Varsinainen kansakoulun opetussuunnitelma 1952

Tavoite

Uskonto ja sen opetus ovat komitean mielestä yhteiskunnassa myönteisiä tekijöitä, joita nimenomaan niiden yhteiskunnallisen merkityksen vuoksi ei saa jättää käyttämättä kansalaisten kasvatuksessa, mitä mieltä oltaneenkin uskonnon iäisyysarvosta (KM 1952, 64).

Uskonnolliset arvot tukevat voimakkaasti niin sosiaalisia kuin eettisiäkin arvoja ja auttavat ihmistä hänen ponnistellessaan arvokkaan, onnellisenkin elämän saavuttamiseksi sekä hänen palvellessaan yhteiskuntaa omalla elämällään (KM 1952, 64).

Kansakoulun opetussuunnitelmakomitea perustelee uskonnonopetuksen tarpeellisuutta yhteiskunnallisilla syillä. Tavoitteena on uskonnollisten arvojen ja oman vakaumuksen herättäminen oppilaissa. Yleisesti komitea sanoo koulun tehtävän olevan ”- - tukea oppilaiden kehittymistä itsenäisiksi, persoonallisiksi yksilöiksi” (KM 1952, 47).

Oppisisällöt ja menetelmät luokilla 1-5

Kaikilla luokilla on oppisisältönä uskonnollis-siveellisiä keskusteluja, joiden aiheita ei ole erikseen määrätty. Kaikilla luokilla käsitellään myös Raamatun kertomuksia sekä lauletaan virsiä ja hengellisiä lauluja. 6. ja 7. luokalla mukana ovat kristinuskon historiallinen ulottuvuus ja vieraiden uskontojen käsittely (liite 1).

Raamattu on pohjana lähes koko opetukselle, ja se palvelee arvokasvatustavoitetta. Sen lukeminen koulussa ei kuitenkaan ole itsetarkoitus, vaan Raamattu on komitean mukaan kasvatuskirja. Tämän takia kertomuksia tulee valita käsittelyyn ottaen huomioon lapsen edellytykset ja tarpeet. (KM 1952, 65.) Tämä koskee sekä ikäkauteen liittyviä että yksilöllisiä edellytyksiä ja tarpeita. Mietinnössä on monia kohtia, joissa kirjoitetaan lapsen kehityksen huomioonottamisesta. Komitea esimerkiksi kritisoi sen aikaista uskonnonopetusta siitä, että Raamatun historiallinen aines on jäänyt vallitsevaksi. Se ei palvele tarkoitustaan, koska komitean mukaan tarvittava historiallinen taju on kehittynyt lapselle vasta 5-6. luokalla. Tämän takia on komitean mukaan järkevää, että esimerkiksi Uusi Testamentti ryhmitettäisiin lapselle paremmin aukeaviin kokonaisuuksiin, kuten ”Jeesus meidän ikäisenä” ja ”Jeesuksen ystävät”, historiallisen järjestyksen sijaan. Myöskään Vanhaa Testamenttia ei ole järkevää lukea järjestelmällisesti läpi ennen Uutta Testamenttia. Historialliset oppisisällöt, kuten Raamatun synty, kirkon vaiheet ja Israelin kansan vaiheet, on opetussuunnitelmassa sijoitettu 6-7. luokille.

Raamatun kertomusten historialliseen taustaan ei myöskään pidä kiinnittää liikaa huomiota, vaan Raamatun henkilöihin kannattaa komitean mukaan tutustua heidän tekojensa ja sanojensa välityksellä. (KM 1952, 65.)

Opettajalla on vapaus valita työtavat opetukseen. Komitea esittää kaksi periaatetta, joita se toivoo noudatettavan opetusmenetelmää valittaessa: oppilaiden toiminnan ja sosiaalisuuden viettymysten huomioonottaminen sekä huolehtiminen opetuksen riittävästä yksilöllistämisestä (KM 1952, 47.) Nämä periaatteet tulevat esille myös uskonnon opetussuunnitelmassa. Uskonnonopetuksen menetelmiä valittaessa on komitean mukaan tärkeintä, että opetuksessa käsitellyt seikat todella edistävät uskonnollisuuden ja siveellisyyden kehitystä. Opetuksen pitää pyrkiä eläviin vaikutelmiin, ja tunneilla pitää vallita tunnetta, jota mieleenpainamisharjoitukset, nuhteet yms. eivät saa häiritä. Tällä pyritään oppilaiden omaan uskonnolliseen harrastukseen. Tiedolliset vaatimukset on eriytettävä oppilaiden yksilöllisen tason mukaan. (KM 1952, 69.)

Konkreettinen työtapa, joka tulee esille opetussuunnitelmasta, on keskustelu. Jokaisella luokkatasolla on yhtenä sisältönä keskustelua uskonnollis-siveellisistä kysymyksistä. Komitea perustelee tätä sillä, että yksilön Jumala-suhde näkyy ihmisten välisessä kanssakäymisessä ja ihmisen suhteessa elämään yleensä. Uskonnollis-siveelliset keskustelut liittyvät uskonnonopetuksen tavoitteeseen herättää oppilaissa uskonnollisia arvoja. Keskusteluissa keskitytään lasten elämälle ominaisiin kysymyksiin ja pyritään liittämään opittava oikeaan elämään. (KM 1952, 70–71.)

Raamatun kertomuksia tulee komitean mukaan esittää pääosin suullisesti. Kuitenkin komitea toteaa, että pelkästään tällaiseen työtapaan rajoittuva opetus ei vastaa tarkoitustaan, vaan työtapojen pitää olla monipuolisia. Oppilaiden täytyy antaa olla itse aktiivisia ja eläytyä opittavaan. Tämän takia komitea luettelee monenlaisia työtapoja, kuten hiljaista työtä Raamatun tekstin parissa, Raamatun tekstien vertailua, runollisten kohtien lausumista ja Raamatun kuvittamista. (KM 1952, 71.) Komiteamietinnön yleisestä työtapoja koskevasta osuudesta selviää, että siihen aikaan yksipuolinen opettajajohtoinen luokkaopetus oli hyvin yleinen työtapa.

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 2004

Tavoite

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa (2004) kaikkien uskontosidonnaisten ryhmien uskonnonopetuksen tavoite on uskonnollinen ja katsomuksellinen yleissivistys. Uskonnonopetuksessa on tarkoitus tutustua omaan uskontoon ja muihin suomalaisessa yhteiskunnassa vaikuttaviin katsomuksiin. Uskontoa pyritään ymmärtämään sekä yksilön että yhteiskunnan elämään vaikuttavana ilmiönä. Tavoite on kasvaa eettisyyteen ja oppia eettisten

asioiden pohdintaa, mihin liittyy mm. suvaitsevaisuus. Opetuksessa rakennetaan ja tutkitaan omaa maailmankatsomusta. (POPS 2004, 204.)

Oppisisällöt ja menetelmät

Luokilla 1-5 tutustutaan ympäröivään uskonnolliseen maailmaan mm. perehtymällä Raamattuun, luterilaisen kirkon ja seurakunnan toimintaan ja muihin ympäröiviin uskonnollisiin ja ei-uskonnollisiin katsomuksiin. Eettisyyteen kasvamiseen pyritään ottamalla esille kysymyksiä mm. toisen ihmisen ja luonnon kunnioituksesta, suvaitsevaisuudesta ja yhdessä elämisestä. Näihin teemoihin liittyy Raamatun kertomuksia ja kristillistä etiikkaa. Vuosiluokilla 6-9 jatketaan uskonnolliseen maailmaan ja uskontoilmiöön tutustumista mm. perehtymällä syvemmin Raamattuun, kristinuskon historiaan, luterilaisen kirkon uskonkäsitykseen ja keskeisiin maailmanuskontoihin. Uskontoilmiötä ja pyhyiden ulottuvuutta pyritään ymmärtämään syvemmin pohtimalla uskon ja tiedon suhdetta. Eettisyysteemaa jatketaan perehtymällä eettisen ajattelun peruskäsitteisiin ja kristillisen etiikan perusteisiin. Luokilla 6-9 tavoitteena on myös, että oppilas tiedostaa maailmankatsomuksensa rakentumiseen vaikuttavia tekijöitä (liite 2).

Menetelmistä ei mainita juuri mitään vuoden 2004 POPS:n uskonnon osuudessa. Kuitenkin siitä, miten oppimisesta uskonnon opetussuunnitelmassa puhutaan, voi saada aavistuksia siitä, minkälaisia menetelmiä opetus vaatii, jotta päästäisiin tavoitteisiin. POPS:n kaikkia oppiaineita koskevassa yleisessä osassa on työtapoja koskeva kappale. Uskonnon opetuksen hyvän osaamisen kuvauksissa kriteerit viittaavat asioiden ymmärtämiseen. Esimerkiksi uskontoilmiön ymmärtäminen on keskeinen tavoite POPS:ssa. Opittuja tietoja pitää pystyä soveltamaan mm. tunnistamalla uskontojen vaikutuksia suomalaisessa ja eurooppalaisessa kulttuurissa. Yleinen osuus työtavoista antaa ohjeita menetelmien valintaan. Menetelmien pitäisi saada oppilaassa aikaan halu ja taito oppia ja kehittää itseään. Niiden pitäisi myös tukea oppilaan sosiaalista kehitystä. Opitun pitää olla sovellettavaa. Nämä vaatimukset näkyvät uskonnon opetussuunnitelmassa juuri ymmärrykseen ja tiedon sovellettavuuteen liittyvinä ilmauksina. Sen lisäksi, että oppii, on uskonnon opetussuunnitelman mukaan kyettävä myös itsereflektioon. 1-5. luokilla opetuksen tarkoituksena on antaa aineksia maailmankatsomuksen rakentumiseen ja 6-9. luokilla yhtenä pyrkimyksenä on tiedostaa oman maailmankatsomuksen rakentumiseen vaikuttavia tekijöitä. Siirrytään tiedostamattomalta tasolta tiedostetulle. Minkälaisia menetelmiä tällaiset kriteerit sitten vaativat, on opettajan päätös. (POPS 2004, 204-207.)

Opetussuunnitelmien vertailua

Verrattaessa uskonnon opetuksen oppisisältöjä komiteamietinnössä vuodelta 1952 ja opetussuunnitelmassa vuodelta 2004, voidaan nähdä suurelta osin

amat pääkohdat. Esimerkkinä samat raamatunkertomukset ja opit, omaan seurakuntaan ja evankelisluterilaiseen kirkkoon tutustuminen sekä virsiin ja hengellisiin lauluihin tutustuminen. Tähän voidaan nähdä osittain selityksenä se, että kristinuskon pääkohdat ja tärkeimmät opit on muodostettu sopimuksin, jotka ovat edelleen voimassa. Tämän takia on kovin epätodennäköistä, että uskonnon oppiaineen sisältö muuttuisi jollain radikaalilla tavalla. Vuoden 1952 komiteamietinnön jälkeen uskonnon opetuksen opetussuunnitelmaa on uudistettu useampaan kertaan, mutta aina suhteessa edellisiin opetussuunnitelmiin. Siten uusimman opetussuunnitelman pohjana on myös vuoden 1952 komiteamietintö, ja sen ajan oppisisällöt voidaan löytää suurelta osin uudesta opetussuunnitelmasta.

Uskonnon opetus on kuitenkin muuttunut sisällöllisesti viidenkymmenen vuoden aikana hieman. Raamatun käyttö on pienemmässä asemassa kuin ennen, mutta esimerkiksi Vanhan testamentin patriarkkakertomukset ja Uuden testamentin Jeesusta koskevat kertomukset tulisi käsitellä oppilaiden kanssa kummankin opetussuunnitelman mukaan. Uudessa opetussuunnitelmassa opiskeltavien asiasisältöjen järjestys on osittain erilainen. Esimerkiksi kirkkovuoteen, jumalanpalvelukseen ja jossain määrin vieraisiin uskontoihin voidaan tutustua jo ensimmäisestä luokasta lähtien. Vuoden 1952 opetussuunnitelmassa taas vieraat uskonnot oppisisältönä käydään läpi vasta kuudennella ja seitsemännellä luokalla. 2004 vuoden opetussuunnitelmassa aihealueita on jaoteltu enemmän, vaikkakin sisällöllisiä eroja on vähän. Tunnustuksellisuus vuoden 1952 opetussuunnitelmassa, ja tunnustuksettomuus vuoden 2004 opetussuunnitelmassa on kirjattu kyllä ylös useammassakin kohdassa, mutta oppisisältöihin tämä muutos ei ole juuri vaikuttanut.

”- - yhtä tärkeää on kasvattaa heidät ymmärtämään ja omaksumaan uskonnollisia arvoja” (KM 1952, 64).

”- - kasvattaa eettisyyteen ja auttaa ymmärtämään uskonnon eettistä ulottuvuutta” (POPS 2004, 204).

Komiteamietinnön tavoitteisiin kuuluu yllä olevan lainauksen mukaan uskonnollisten arvojen omaksuminen. Uudessa opetussuunnitelmassa mainitaan pyrkimys ymmärtää näitä arvoja. Siten näinä päivinä koulussa uskonnon opetuksessa pyritään omaksumaan tietoja ja yleissivistystä uskonnollisen elämän osalta, eikä suoraan toteuttamaan näitä omassa elämässään. Tavoitteena on kuitenkin kasvaa eettisyyteen. Eettisyyden käsitettä ei selitetä vuoden 2004 POPS:ssa, joten on hankala arvioida, miten se eroaa vuoden 1952 komiteamietinnön arvokasvatustavoitteesta.

Kumpikin opetussuunnitelma antaa opettajalle vapauden valita menetelmät, mikä liittyy niiden ohjeelliseen luonteeseen. Siinä on kuitenkin suuri ero, kuinka paljon ja miten menetelmistä niissä puhutaan. Komiteamietintö antaa melko selkeitä ohjeita uskonnon eri oppisisältöjen käsittelyyn käytettävistä menetelmistä (KM 1952). POPS ei mainitse mitenkään uskonnon osuudessaan menetelmiä (POPS 2004). Kuitenkin, koska näissä

opetussuunnitelmissa uskonnonopetuksen tavoite on erilainen, täytyy menetelmienkin muuttua. Eri tavoitteet vaativat erilaista oppimista. Muutoksen täytyy tapahtua silloin niin, että opettaja valitsee työtavat järkevästi tavoitteiden mukaan.

Kummassakin opetussuunnitelmassa on yleinen työtapoja koskeva kappale, joka koskee kaikkiin oppiaineisiin liittyvää oppimista. Kun vertaa Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietinnön ja POPS:n yleisiä menetelmille annettuja kriteerejä, voi huomata, että ne ovat enimmäkseen melko samanlaisia. Kummassakin suositellaan monipuolisia menetelmiä, jotka ottavat huomioon lapsen tarpeet esimerkiksi toiminnallisuuteen ja luovuuteen. Kummassakin työtapojen pitäisi kehittää tavoitteellisuutta, sosiaalisuutta, yhteistyötaitoja, vastuullisuutta sekä omasta että yhteisestä työstä, itsearviointia, halua oppia ja oppimisstrategioita. Täysin uutena asiana POPS:n mukaan työtapojen täytyy kehittää tietotekniikan osaamista. POPS:n mukaan oppilaan täytyy tiedostaa omaa oppimistaan (POPS 2004, 18), mistä vuonna 1952 ei ainakaan selvästi puhuta. Kaikkia oppiaineita koskevat työtapakriteerit ovat hyvin yleisellä tasolla, mikä saattaa johtua siitä, että jokainen oppiaine vaatii oman erityislaatunsa mukaiset työtavat.

Tunnustuksellisuus ja tunnustuksettomuus

Vuoden 1952 kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietinnössä uskonnonopetus on määritelty tunnustukselliseksi. Vuoden 2004 peruskoulun opetussuunnitelmassa uskonnonopetus on määritelty tunnustuksettomaksi.

Vuonna 1952 tunnustuksellisuutta ei pidetty ongelmana, kunhan vain piti huolen, ettei opeteta mitään oppilaiden tunnustuksen vastaista. Kaikkea tunnustuksellisuuden piiriin kuuluvaa ei tarvinnut opettaa. Se riitti, että kaikki lapsen käsityskyvyn rajoissa liikkuva oleellinen tieto käsiteltiin.

Kansakoulun uskonnonopetukselta voidaan kyllä vaatia, ettei se sisällä mitään oppilaiden enemmistön tunnustuksen vastaista, mutta ei sitä, että sen täytyisi sisältää kaikki tunnustukseen kuuluva, kunhan vain lapsen käsityskyvyn mukainen oleellinen sisältö on esitetty. Kun näin on, niin kansakoulun uskonnonopetuksen tunnustuksellisuus ei käytännössä tuota vaikeuksia uskonnolliselle kasvatukselle. (KM 1952, 65.)

Kansakoulun ja koko suomalaisen koululaitoksen taustalla on kirkkojen järjestämä opetus ja voidaan sanoa, että koulun uskonnonopetus oli nähty tavallaan valmistavana koulutuksena kirkkojen rippikouluille, vaikka maassamme oli voimassa uskonnonvapauslaki. Komitean mietinnössä tuosta ajattelumallista yritettiin päästä eroon ja pyrittiin saamaan opetus sellaiseksi, että se tukisi lasten kehitystä. Se ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että opetuksesta tarvitsisi tehdä tunnustuksetonta. Opetuksen tavoitteena oli sosiaalista oppilait yhteiskuntaan.

- - *yhtä tärkeää on kasvattaa heidät ymmärtämään ja omaksumaan uskonnollisia arvoja. Uskonnolliset arvot tukevat voimakkaasti niin sosiaalisia kuin eettisiäkin arvoja, auttavat ihmistä hänen ponnistellessaan arvokkaan, onnellisenkin elämän saavuttamiseksi sekä hänen palvellessaan yhteiskuntaa omalla elämällään. (KM 1952, 64.)*

Uskonto oli siis myös keino edistää lapsissa tiettyä käyttäytymistä joka oli hyväksi yhteiskunnalle. Kun opetuksen lähtökohtana oli syventää lasten uskonnollista vakaumusta, eikä Jumalan olemassaoloa kyseenalaistettu, tiettyjen käyttäytymismallien oikeellisuutta voitiin perustella kristinuskon opeilla.

Peruskoulun opetussuunnitelman mukaan ”perusopetuksessa eri oppiaineiden opetus on poliittisesti sitoutumatonta ja uskonnollisesti tunnustuksetonta” (POPS 2004, 14). Tunnustuksellista opetusta voisi määritellä tietyn uskonnollisen yhdyskunnan opinkäsityksiin perustuvana opetuksena, josta voidaan johtaa, että tunnustukseton opetus ei voi perustua minkään uskonnollisen yhdyskunnan opinkäsityksiin. Vuoden 2004 POPS:n mukaan opetuksen tehtävänä on

- - *siirtää kulttuuriperintöä sukupolvelta toiselle, kartuttaa tarvittavaa tietoa ja osaamista sekä lisätä tietoisuutta yhteiskunnan perustana olevista arvoista ja toimintatavoista. Sen tehtävänä on myös kehittää kykyä arvioida asioita kriittisesti, luoda uutta kulttuuria sekä uudistaa ajattelu- ja toimintatapoja. (POPS 2004, 14.)*

Toisin sanoen peruskoululla on sama sosiaalistamistehtävä, joka kansakoululla oli, mutta sen tulisi myös kehittää lapsista kriittiseen ajatteluun kykeneviä kansalaisia, jotka pystyvät tekemään ratkaisuja omaan ajatteluun luottaen. Uskonnonopetuksen ”tavoite on laaja-alainen uskonnollinen ja katsomuksellinen yleissivistys” (POPS 2004, 204). Voidaan siis sanoa, että ne tavoitteet, joita peruskoululle ja siihen kuuluvalla opetuksella on annettu, eivät olisi mahdollisia, jos opetus olisi tunnustuksellista. Onko mahdollista, että opetuksen tavoite voisi olla yhtäaikaisesti uskonnollisen vakaumuksen syventäminen sekä kriittisen arvioimisen kehittäminen? Kiteytettynä tunnustuksettoman uskonnonopetuksen tulisi olla kertovaa ja esittelevää, se ei voi ottaa kantaa eri uskontojen ja elämäntavojen oikeellisuuteen, mutta sen tulisi antaa oppilaalle edellytykset omien valintojen tekoon.

Pohdintaa

Ennen tutkimusta meillä kaikilla oli ennakkokäsityksemme siitä, mitä uskonnon opetukselta vaaditaan. Tutkimuksen aikana uskonnon opetuksen tavoitteet ovat selkiytyneet. Kun tavoitteille saa vertailukohdan, näkee niiden erityislaadun. Koska tulemme luultavasti joskus opettamaan uskontoa, tämä on tärkeää. Myös uskonto-oppiaineen erityislaatu on selkiytynyt tai toisaalta alkanut näyttää monimutkaisemmalta ja vaikeammalta kuin aluksi. Näin käy

